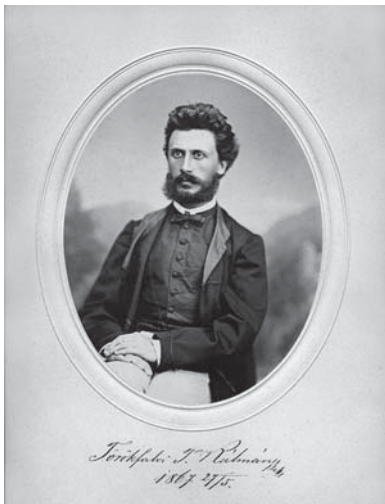

A magyar börtönügy arcképcsarnoka

Törökfalvi Török Kálmán
(1841 – 1919)

„Egy jól praeparált gonosztevőből
embert faragni, az volt a jelszó,
amelyel neki indultunk
a magyar börtönügy ujjá teremtésének.”¹
(Törökfalvi Török Kálmán²)

A Szegedi Fegyház és Börtön 130 éves évfordulója alkalmából az intézet méltó keretek között emlékezett meg hazánk börtönügyének – talán egy kissé elfeledett – jeles képviselőjéről. A szegedi Csillagbörtön első igazgatójának börtönügyi szakirodalmi tevékenységét tanulmányozó figyelmes olvasó a jelen büntetés-végrehajtásának kihívásaira is válaszokat találhat, Törökfalvi Török Kálmán újszerű és időtálló gondolatai manapság is megfontolandóak.

„Több ismertetést közlött már lapunk egyes fegy-intézetek állapotáról s ezért örömmel szólunk most tüzetesebben a tárgyhoz, miután igazságügy-miniszterünk is átlátoán e kérdésnek társadalmi nagy fontosságát, kiadta a Csillagh László osztálytanácsos és Tauffer Emil tisztt, fogalmazó által készített, »Hivatalos jelentést az országos fegyintézetekről 1867-ben.«³ – olvashatjuk a Vasárnapi Újság 1868. július 5-ei számában, az „Egy nagy fontosságú társadalmi kérdés” címet viselő írásban, mely részleteket közöl a jelentésből. A Vasárnapi Újság cikke a „hivatalos jelentést” a következő gondolatokkal vezeti be: „Kétségtelenül nagy fontosságú társadalmi kérdésnek tartjuk fegyintézeteink állapotát, mert eszközök bár azok a

1 TÖRÖK KÁLMÁN: *Emlékek és események a börtönéletből*. Kézirat. Munkács, 1900. 1. o.

2 Ezúton mondunk köszönetet Törökfalvi Török Kálmán dédunokájának, Török István nyugalmazott sárospataki református lelkésznek, aki rendelkezésünkre bocsátotta a Csillagbörtön első igazgatójának fiatalkori és időskori fényképeit, valamint a Törökfalvi Török Kálmán által elkezdett, majd a leszármazottak által továbbfolytatott családfák adatait, továbbá az „*Emlékek és események a börtönéletből*” című kéziratát.

3 Vasárnapi Újság, XV. évf. 27. szám. 1868. júl. 5. 322. o.

*társadalmi jogrend sértőinek érzékeny büntetésére, de eszközök egyszersmind a megtévedtek s rögzötteknek látszok lehető javítására, mert emberről föltételeznünk nem szabad, hogy míg él, megjavítható s a társaság hasznos tagjává képezhető ne legyen.*⁴

Törökfalvi Török Kálmán életét és munkásságát méltató írásunk mottója, annak szellemisége egybecsenghet ez utóbbi idézettel. Manapság, amikor életútjának mérföldköveit munkáinak ismertetésével értékeljük, már bizton állíthatjuk, hogy eme közös szellemi bölcső és gondolkodásbéli hasonlóság nem lehet csupán a véletlen műve, hiszen a Csillagbörtön első igazgatója olyan jeles személyiségek kortársa volt, mint Horvát Boldizsár, Tauffer Emil, Csillagh László és Pulszky Ágoston.

Törökfalvi Török Kálmán alig két hónappal korábban kezdte meg több mint 30 éves közszolgálatát – melyet a „magyar börtönügy hőskorában” fejtett ki –, mint amikor a Vasárnapi Újság részletekben közölni kezdte Csillagh és Tauffer „hivatalos jelentését” az országos fegyintézetek 1867-béli állapotáról. „Nemzeti életünk újra ébredésekor, 1867-ben már, mint koronatanú, ott állottam a küzdelmek kezdetén azon férfiak oldala mellett, a kiknek lelkesülése és intentioja a magyar börtönügyet volt hivatva megteremteni.”⁵ – vallja egy 1900-ban megjelent könyvében.

A törökfalvi Törökök családfájának kutatója, Török Miklós⁶, az általa továbbkutatt és kiegészített családhistória bevezetőjében azt írja, hogy a törökfalvi Török család nemzedékrendjét előbb „id. Török Kálmán (1841–1919) – nyug. fegyintézeti igazgató, a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság tagja – anyakönyvi kivonatok, lelkészek és családtagok által nyújtott adatok alapján 1894. május haváig vezette le. (...) Id. dr. Török István⁷ is végzett kiigazításokat és kiegészítéseket a családfán, és a család nemességét 1921-ben igazoltatta.”⁸

A családi hagyományon és elbeszélésen alapuló közlés helytálló, hiszen egy újsághírben nyomát találjuk annak, hogy Törökfalvi Török Kálmán még nyugdíjas éveit megelőzően kutatni kezdte a törökfalvi Török család leszármazási rendjét, igyekezett olyan adatok nyomára bukkanni, melyek a törökfalvi Török család nemességét bizonyítják. Ezt az állítást támaszthatja alá az alábbi híradás, melyet a Budapesti Hírlap 1894-ben közölt, a szerkesztői üzenetek rovatában. „T. K. Munkács. A hiteles címerkönyv 22 nemes Török-családot (előnévvel és előnév nélkülieket) sorol fel s azoknak címereit ismerteti. A törökfalvi Török-család azonban nincs ismertetve s e 22 család címerének egyike sem egyezik meg az ön által beküldött címerrajzzal, sőt azok nem is hasonlítanak az ön családi címeréhez. A kívánt felvilágosítással tehát nem szolgálhatunk.

4 Uo. 322. o.

5 TÖRÖK KÁLMÁN: *A magyar börtönügy 30 éves korszakából történelmi emlékek 1867-től 1897-ig*. Nyomattott Grünstein Mór Könyvnyomdájában, Munkács, 1900. 5. o.

6 TÖRÖK MIKLÓS: *A törökfalvi Török család nemzedékrendje 1978 végéig*. Kézirat. Budapest, 1978. 9. o. – Török Miklós (1911–2008) könyvtáros, Törökfalvi Török Kálmán unokája volt.

7 Uo. 9. o. dr. Török István (1873–1954) belügyminiszteri tanácsos, 1917–1918-ban fiumei határrendőr-főkapitány, Törökfalvi Török Kálmán másodszületett fia, aki Illaván született.

8 Uo. 2. o.

Az Országos Levéltár igazgatóságától nyert hiteles másolatok valamelyikében különben valószínűleg autentice le van írva a törökfalvi Török-család ősi címere. Hogy e család címeres nemes levelének eredetijét hol őrzik, nem tudjuk, annál kevésbbé tudhatjuk, miután az O. L. nemesi oklevélgyűjteményének erdélyi osztályában sem található.⁹

Törökfalvi Török Kálmán kutatásai alapján ismert, hogy a törökfalvi Török család első okleveles előfordulása minden bizonnyal a Görgényszentimrén¹⁰ lakó Török István említésével veszi kezdetét. Ez a Török István 1665. május 8-án nyert armálist, azaz nemeslevelet Apafi Mihály erdélyi fejedelemtől, mely oklevél szövege szerint „vitézlő törökfalvi Török Istvánt” részesíti a fejedelem ebben a kegyben. Törökfalvi Török Kálmán szerint ennek a Török Istvánnak az ősei kétszáz évre visszamenően mind Görgényszentimrén éltek, és ott is voltak birtokaik. Egyelőre semmilyen adat sem támasztja alá, hogy e Török családnak bármely korábbi vagy későbbi tagja, oldalági rokona vagy nőági felmenője a Szatmár megyei Törökfalun élt volna.

„Köztudott, hogy egyes családnevek sokszor utalnak a név viselőjének a befogadó nemzetétől eltérő eredetére is. Így keletkezett minden bizonnyal a közleményünk tárgyát képező családnak, a törökfalvi Török családnak a neve is. Jelen esetben feltevésünket alátámasztja még azon körülmény is, hogy a család előnevét „Törökfalva” község után nyerte, egy nyilván török települési hely neve után. Ha mindehhez hozzávesszük, hogy e családnak általunk ismert igen sok tagja csontvázában, borszínében, arckifejezésében, általában, egész külső megjelenésében a török faj jellegzetességeit mutatja, úgyszólván teljes bizonyossággal tekinthetjük a tárgyalás alatt álló családunkat török eredetűnek.”¹¹

Mindez természetesen nem ad feletet arra, hogy a törökfalvi Török család elődei mikor éltek Törökfalván, illetve Törökfalun. Egy 1772. évi nemességvitató per anyaga választ adhat erre a kérdésre is: „Előterjesztik azokat a felmentő leveleket, amelyeket 1666. november 15-én Medgyes városában Sárpataki Márton akkori magister protonótárius hitelesen kiadott, és fejedelmi pecséttel vannak ellátva: ezekből kiderül, hogy Hunyadi János hátrahagyott özvegye elrendelte, hogy Török Istvánt és nemzetségét érdemeiért és szolgálataiért görgényszentimrei házában ne háborgassák, és a megyei hatóság (generalia comitia) kezükben levő bejegyzett birtokaikban őket hivatalosan megerősítse.” Ebből az oklevélből az derül ki, hogy kétszáz évvel Hunyadi János halála után egy bizonyos Török István – vélhetően a nemességszerző Török István elődje – Görgényszentimrén élt, és ott volt saját birtoka.

Nem tartjuk valószínűnek, hogy nemzedékekkel Hunyadi János kora előtt anynyi török fogoly telepedett volna le Magyarországon, hogy egy egész falut képezzen, de egy Törökfalva nevű helység lakói eredetileg mégiscsak „törökök” lehettek, hiszen köztudott, hogy a honfoglaló magyarsággal együtt érkező hun eredetű kabarok egy csoportja türk (török) volt. Ismert, hogy e népcsoport Erdély peremén telepedett le, és ők alkothatták Törökfalva népét. Ez a népcsoport azonban, valószínű-

9 Budapesti Hírlap, XIV. évf. 1. szám. 1894. jan. 1. 7. o.

10 Görgényszentimre erdélyi kisváros, a Maros folyó felső szakaszának völgyétől keleti irányban, Szászrégen város közelében. A görgényi vár maradványa a görgényi havasok között – Görgényszentimrétől nem messze – egy 500 méter magas hegytetőn emelkedik.

11 TÖRÖK ISTVÁN: A törökfalvi Török család eredete. Törökfalva rejtélye. Kézirat. Sárospatak. é. n. 4. o.

leg a feudális erőszak elől menekülve, ősi szabadságához ragaszkodva elvándorolt a rokon székelyek közé, akik ugyancsak szabad nemzetségi társadalomban éltek és katonai szolgálatuk nemesi rangra emelte őket. Köztük lehettek a későbbi törökfalvi Törökök elődei is, akik nemzedékről nemzedékre áthagyományozhatták ősük településének nevét. Így amikor 1665-ben sor került a nemesítésre, ennek a helységnek a nevét kérhették előnévként. Ezen feltételezésünkre egyelőre több bizonyíték ugyan nincs, de a lehetősége több mint valószínű. Ez magyarázatot adhat arra is, hogy miért van a székelyek között annyi nemesített Török család, és miért él sokuk között manapság is a közös eredet hagyománya.¹²

Meg kell válaszolni még azt a kérdést is, hogy a Török család elődei Törökfaluból először miért a szabad székelyek közé telepedtek le, és csak azután vállaltak várjobbágyként katonai szolgálatot Görgényszentimrén, a görgényi várban. Számatalan adat van arra vonatkozóan, hogy a magyar királyok elsősorban katonai okokból igyekeztek elősegíteni a székelység számbeli gyarapodását, és ezzel együtt előmozdították a Székelyföld területi növekedését.¹³ Arra nézvést is vannak utalások, hogy a székelyföldi székelyek a háborús szerepvállalásaik miatt megfogyatkozó létszámuk és kiháló nemzetségeik pótlására szívesen fogadtak be a királyság más területeiről érkező, esetleg „beházasodó székelyeket”, ilyen „hazatérő székelyeknek” tekinthették a Törökfaluból érkezőket is. Feltételezhető, hogy innen származtak ki azután a nemzetségi vagyoni viszonyokkal elégedetlenek várkatonai szolgálatra, a közeli görgényi vár területére.

E rövid történeti kitekintő után térjünk rá Törökfalvi Török Kálmán életrajzi adataira, de fontosabb életrajzi eseményeinek közlése előtt tisztáznunk kell Törökfalvi Török Kálmán változó névviselésének kérdését is, hiszen a forrásokban és a nyomtatásban megjelent munkáiban neve mindkét formában, a Törökfalvi előnévvel és annak elhagyásával egyaránt szerepel.

Első, nyomtatásban megjelent munkáját Szegeden írta, mely ugyanott került nyomdába.¹⁴ A könyv borítóján és belső címlapján egyaránt Törökfalvi Török Kálmán névvel szerepel szerzőként a következő kiegészítő címekkel és ajánlással: „*Szerkesztette és írta: Törökfalvi Török Kálmán, Kir. ker. börtönigazgató, a kir. törvényszéki fogházak megbízott kezelője, Szeged szab. királyi város törvényhatósági bizottsági tagja és a Szegedi Evang.-Reform Egyház Tanácsnoka.*” „*Ajánlva Méltóságos Dr. László Zsigmond úr Magy. Kir. Igazságügyministeri tanácsosnak, mint a Börtönügyi Osztály vezetője és az összes magyarhoni országos büntető-intézetek főnökének hódoló tisztelete jeléül. A szerző.*”¹⁵

12 Nagy Iván mintegy 24 erdélyi, köztük számos kimutathatóan székely eredetű nemes Török családot sorol fel. Vö. NAGY IVÁN: *Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. Ráth Mór, Pest, 1865.

13 Lásd különösen Kristó Gyulának a székelyek eredetéről szóló munkáját: KRISTÓ GYULA: *A székelyek eredetéről...* Szeged, 1999.

14 TÖRÖKFALVI TÖRÖK KÁLMÁN: *Emlékirat a szegedi királyi kerületi börtön és kir[ályi] törvényszéki fogházakról*. Engel Adolf Műintézete, Szeged, 1886.

15 Uo. 1., 3. o.

Második nyomtatásban megjelent munkája már a munkácsi fegyintézeti igazgatói ténykedése idején született, melyet Munkácson adott ki 1892-ben.¹⁶ E könyv borítóján és belső címlapján egyaránt Török Kálmán névvel szerepel szerzőként: „*Írta: Török Kálmán fegyintézeti igazgató.*”¹⁷, a könyv belső címlapjai kiegészítő címek és ajánlás nélküliek. E hiánypótló munkát a magyarországi közkönyvtárakban már nem találtuk meg, a börtönügyi irodalomban sem igen leljük nyomát, kis túlzással azt is állíthatjuk, hogy a kutatók nem ismerik.¹⁸

Harmadik nyomtatásban megjelent könyve szintén Munkácson született és itt is nyomtatták ki 1900-ban.¹⁹ Ennek a könyvének a borítóján és belső címlapján szintén csak Török Kálmán névvel szerepel szerzőként, kiegészítő címmel és ajánlással a könyv belső borítóján: „*Írta: Török Kálmán, nyug. orsz. fegyintézeti igazgató, a »Magyar Jogász-egylet« t. tagja. Tisztelete és hálája jeléül ajánlja a »Magyar Jogászegyletnek«.* Szerző.”²⁰

Negyedik munkája, 1900-ban Munkácson keltezett és csak kéziratban olvasható emlékiratainak²¹ címlapján ugyancsak Török Kálmán névvel szerepel szerzőként: „*Írta: Török Kálmán, nyugl. orsz. fegyintézeti igazgató.*” Ez a munka tartalmát tekintve első olvasatra hasonlít a szintén ebben az évben megjelent „*A magyar börtönügy 30 éves korszakából történelmi emlékek 1867-től 1897-ig*” című könyvére, ellenben tüzetesebben megvizsgálva ezt az írást egészen más következtetésre juthatunk.²²

Egy 1894. évi igazságügyi miniszteri rendelet²³ melléklete Török Kálmán néven említi, mint a munkácsi fegyintézet igazgatóját, ugyancsak Török Kálmán néven szerepel az Igazságügyi Közlöny azon számában, mely a nyugdíjazását közli.²⁴ A Jogtudományi Közlöny egy 1888. évi számában, a Magyar Jogászegylet Börtönügyi Bizottsága megalakulása kapcsán Török Kálmán néven említi, mint a „szegedi kir. kerületi börtön” igazgatóját.²⁵ 1889-ben, a Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve²⁶ a szegedi kerületi börtön igazgatójaként említi Törökfalvi Török Kálmán néven, viszont ez az adat a kötet megjelenésekor már idejétmúlt volt, hiszen Törökfalvi Török Kálmán Szegedről 1888. december 17-én érkezett a felvidéki Munkácsra új igazgatói állását betölteni.

16 TÖRÖK KÁLMÁN: *A munkácsi vár, mint országos fegyintézetről.* Nyomatott Farkas Kálmán Könyvnyomdájában, Munkács, 1892.

17 Uo. 2. o.

18 Kivételként említhetjük a következő tanulmánykötetet: BÓDINÉ BELIZNAI KINGA – MEZEY BARNA (Szerk.): *A magyar börtönügy kutatásának alapjai.* ELTE Állam- és Jogtudományi Kara, Budapest, 2000. (Jogtörténeti Értekezések 20.)

19 TÖRÖK KÁLMÁN: *A magyar börtönügy 30 éves korszakából történelmi emlékek 1867-től 1897-ig.* Nyomatott Grünstein Mór Könyvnyomdájában, Munkács, 1900.

20 Uo. 3–4. o.

21 TÖRÖK KÁLMÁN: *Emlékek és események a börtönéletből.* Kézirat, Munkács, 1900.

22 A fentiekben felsorolt munkáinak elemzését lásd lentebb.

23 „A kir. igazságügyminiszternek 5746/1894. I. M. számú rendelete.” *Igazságügyi Közlöny*, III. 1894. 64. o.

24 *Igazságügyi Közlöny*, VI. 9. sz. 1897. 440. o.

25 *Jogtudományi Közlöny*, XXIII. évf. 10. sz. 1888. március 9. 91–92. o.

26 *Magyar Királyi Csendőrségi Zsebkönyv.* Budapest, 1889. 269. o.

A magyar büntetés-végrehajtás az elmúlt évtizedekben következetesen Törökfalvi Török Kálmán néven tesz említést róla, amikor munkásságát, főként a szegedi börtönigazgatói ténykedései kapcsán méltatja. A szegedi Fegyház és Börtön parancsnoki főépületének díszes előcsarnokában az 1990-es évek elején az akkori intézetvezetés egy márványtáblát helyezett el, melyen Törökfalvi Török Kálmántól, az első könyvében, a Csillagbörtön első éves működését bemutató írásából merítettek egy mára már klasszikussá vált idézetet. A szóban forgó idézet teljes szövege a következő: „Meggyőződéseim és a börtönügy terén már csaknem húsz éves szolgálati időm alatt szerzett tapasztalásom mondatja velem, hogy mindaddig, a míg ügyünk iránt a társadalmat rokonszenvesebb érzelmekre és emberjavítási törekvéseinket illetőleg közreműködésre megnyerni nem sikerül, hazánkban a börtönügy haladását bármilyen fényes és tagadhatatlanul nagymérvű haladások jelzik is, az ügy szellemi diadalát, annak a társadalomra nézve üdvös eredményét még nem biztosítottuk.”²⁷ Úgy gondoljuk, hogy helyénvaló lehet, ha a továbbiakban is azt a hagyományt követjük, hogy nevét a Törökfalvi előnévvel közöljük és emlegetjük.

Törökfalvi Török Kálmán Kolozsváron született 1841. november 19-én, egy kilencgyermekes család hatodik gyermekeként, akik közül három gyermek még kisgyerekkorban elhalálozott. Édesapja, törökfalvi Török Elek (1804–1858)²⁸ kolozsvári főkormányiszéki asszesszor volt, édesanyja, krasznai Szarukán Mária (1813–1879), aki egy örmény eredetű, magyar nemességet nyert családból származott.²⁹ Szarukán Mária huszonegy évi özvegység után 1879-ben halt meg az akkoron Horvátországban élő Ilona leányánál, Lepoglaván, akinek férje, Tauffer Emil volt.³⁰

Tizenhét éves volt, amikor édesapja meghalt, így testvéreivel együtt félig árván maradtak. Feltehetően édesanyja vagyonából vagy rokoni segítséggel tanult és végzett jogot Kolozsvárott, a református főiskolán a „*Ev. Ref. Collegium*”-ban, továbbá jogi tanulmányokat Budapesten is folytatott. Emlékiratában említést tesz arról, hogy Szabó József lipótvári fegyintézeti igazgatóval, későbbi „*főnökével*” tanult együtt: „*Igazgató főnökömmel együtt tanultunk, a kolozsvári ev. ref. kollégiumban. Ő egy osztállyal magasabban tanult, én az utána következőben. Budapesten azután, a jogász*

27 TÖRÖKFALVI TÖRÖK KÁLMÁN: *Emlékirat a szegedi királyi kerületi börtön és királyi törvényszéki fogházakról*. Engel Adolf Műintézete, Szeged, 1886. 67. o.

28 „Török család. (Törökfalvi) Kővárvidéken honos. Nemességét Apaffy Mihálytól nyerte, s valószínűleg Török Demeter is. Jelenleg nagyobbára Doboka megyében birtokos a család, melyből József ott adóiróbiztos 1784–90. (...) Demeternek fia József, ennek Buczi Erzsébettől Elek fő korm. széki irnok, ennek Szarukán Máriától gyermekei József, Kálmán, Anna Székely Mártonné, Eliz, Mária Ilka.” Közli: NAGY IVÁN: *Magyarország családai címekkel és nemzedékrendi táblákkal*. Ráth Mór, Pest, 1865. 320. o.

29 A Szarukán családról ezt írja Nagy Iván: „Szamosújvári örmény eredetű magyar nemes család. A nemességet 1760-ban kapták Mária Terézia királyasszonytól. Közülük Dávid Szamosújvároott 1815. körül városi tanácsos. Másik ága kiszakadt Bihar megyébe, hol Gergely 1848. előtt megyei tisztii alügyész, jelenleg ügyvéd Nagyváradon.” Vö.: NAGY IVÁN: *Magyarország családai címekkel és nemzedékrendi táblákkal*. Ráth Mór, Pest, 1865. 278. o.

30 Törökfalvi Török Kálmán legkisebb testvérhúga, Török Ilona (1848–1907), Tauffer Emil (1845–1881) felesége volt. Török Ilona halálhírét a korabeli sajtó is közli: „Özvegy Tauffer Emilné, született törökfalvi Török Ilona január 20-án életének ötvenkilencedik évében Budapesten meghalt.” Lásd: *Budapesti Hírlap*, XXVII. évf. 22. szám. 1907. jan. 25. 11. o.; *Vasárnapi Újság*, LVI. évf. 5. szám. 1907. febr. 3. 96. o.

élet élményét azért együtt élveztük. Ő gyakorló ügyvéd, és titkára volt a marosvásárhelyi ügyvédi kamarának.³¹

Az államvizsga letétele után az erdélyi kormányzéknel kapott állást, mint gyakornok, ez már a kiegyezés előtti évekre, Erdély magyar vezetése helyreállításának idejére esik, ekkor már túl vagyunk Deák Ferenc híres, 1865-ös hűsvéti cikkén is. 1867-ben, a kiegyezés után Budapesten, a belügyminisztériumhoz nyert beosztást. Ebben az évben, 1867. november 4-én vette feleségül kozinai Asztrisz Máriát, kozinai Asztrisz Mihály és nemes Kis-Szabó Mária leányát Nagyszalontán.³² A Török család leszármazottai – köztük dédunokája, Török István – úgy tudják, hogy Törökfalvi Török Kálmán fiatalkori fényképe – melyet jelen írás nyitó oldalán találunk – Nagyszalontán, az esküvői ceremónia során készült, valamikor 1867 novemberének elején.

Törökfalvi Török Kálmánt 1868. május 1-jén már Vácott találjuk, a váci országos fegyintézetben, ahová pályázat után nyert kinevezést. A váci fegyintézet akoron Czóbel Pál³³ fegyintézeti igazgató irányítása alatt működött. Első napjairól a váci börtönben – a börtönbéli szolgálat „eldorádójáról” – ekként vall 1900-ban papírra vetett emlékiratában: „Áldott legyen emlékezete mindnyájunk előtt, a mi jó Pali bátyánk, Czóbel Pálnak, akinél 1868 május 1-re, amikor Vácra, a fegyházba esküt tenni, első ízben megjelentem, már ott találtam az ő katonás modorában, parádés fegyőreitől körülvéve, mint új direktort. 'Nincsen semmi újság', ezt a jelentést, 8 főfegyőr, és 6 kesztyűbe bújtatott címzetes őrmester, komoly dialektikával mormolta el sorban, amint előttük az új direktor szigorú arconásaival, kimért lépésekkel – mintegy ünnepélyessé varázsolt pillanatban – elhaladott. Ez volt a reggeli jelentés. Rapport, ahogy először hallottam. El sem tudtam képzelni, hogy mire jó ez? 14-szer hallottam egymásután, hogy 'Nincsen semmi újság'. Egészen újonc, idegen lévén, a börtönélet kezdetén, az újság szerkesztés ilyen csodálatos módja, és helye iránt, természetesen nem bírtam kellő respektussal viselkedni, sem ezen, sem ismételt alakban, a következő rapportok alkalmával sem. De hát, azért Czóbel bátyánk szokásba hozta, és megtartotta Vácson is, nap-nap után azokat a reggeli rapor-

31 TÖRÖK KÁLMÁN: *Emlékek és események a börtönéletből*. Kézirat, Munkács, 1900. 31. o.

32 A Kozinai család macedón görög eredetű, nemességet I. Lipóttól nyertek 1690-ben. A kozinaiak címerében fehér lovon vágató magyar huszár látható, jobb kezében handzsárra tűzött török fejet tartva. A dátum és a címerkép azt sugallja, hogy a nemességszerző előd, Kozinai Demeter, a törökök elleni háborúkban vitézkedett, vélhetően Buda 1686-os felszabadítása során szerezte nemességét. Ennek egyik fia Asztrisz volt, az ő leszármazottai viselték a kozinai Asztrisz családnevet. Törökfalvi Török Kálmán feleségének apja, Asztrisz Mihály, közhivatalnok volt Nagyszalontán.

33 „Volt szamosújvári várnagy úr, akinek abbéli minőségében még a volt, Felsőes erdélyi Királyi Főkörmányszék is megadta a 'Nagyságos' titulust” – írja róla Törökfalvi Török Kálmán. Czóbel Pál (egyes források szerint Zobel Pál) azon első intézetigazgatók egyike, akik a börtönügy átmenti időszakában több országos fegyintézetet élén is megfordultak. A Jogtudományi Közlöny egyik cikkében úgy említi, mint a börtönrendszerre vonatkozóan meghallgatott szakértők egyikét: „A börtönrendszerre vonatkozólag mint szakértőket meghallgatták Kozma Sándor főügyészt, Tauffer Emil lipótvárosi és Zobel Pál munkácsi fegyházigazgatókat.” Vö. Jogtudományi Közlöny, XXIX. évf. 33. szám. 1894. aug. 17. 260. o. - E momentumra Törökfalvi Török Kálmán ekként emlékszik vissza: „Történt, hogy az országgyűlés igazságügyi bizottsága, ötöt és Tauffert, akkor lipótvári igazgatót hívta fel, valami börtönügyi szakvélemény adására. Czóbel, jól informált, és előre tájékoztatott készültséggel ennek is megfelelt. Véleményező kollégáját nem gyűrhette le, mert annak tudományos képzettségével ő soha sem kívánt versengeni, de ügyes modorával meg csinálta a dolgát, hogy általános derültség közt megállotta helyét.” Vö.: TÖRÖK KÁLMÁN: *Emlékek és események a börtönéletből*. Kézirat, Munkács, 1900. 6. o.

tokat, amelyen a valóságos főfegyőrök, mint osztályvezetők, a címzetes őrmesterek, mint kulcsosok, kinyalt, kifent pófájukkal, és kesztyűs kézzel tették meg prózai jelentéseiket, hogy hát 'Nincsen semmi újság'.

Ez volt a börtönélet kezdetének Eldorádója. Örültem ám annak nagyon, hogy hát itt semmi újság sincs, ahol pedig annyi gazember van, mint amennyi akkor Vácznak egy csomóban. Töprengésem és kíváncsiságomat, csak az a momentum tette véghetetlenül várakozás teljessé, hogy mi lesz hát akkor, amikor lesz valami újság, és hogy vajon miből fog hát állni az az újság, amit Czóbel bátyánk is valósággal újságnak fog találni.”³⁴

1868-ban Vácott születik meg első fiúgyermeké, Török Kálmán (1868–1936), aki később Szegeden csendőr alezredesként meggy nyugdíjba.

A váci „adjunktusi” munkakört az 1873. év második felétől az illavai fegyintézet helyettes-ellenőri feladatai követték. Ebben az országos fegyintézetben egy ideig³⁵ a fegyintézet ideiglenes, megbízott vezetője volt. Életének ezen szakaszát a következőképpen foglalja össze a már idézett emlékiratában: „Lelkesültségemet nem mondhatom, hogy lehűtötte, hanem akarata erőmet és érzületem nagyon kipróbálta az illavai élet. Egy alaposan felforgatott általános hangulat, és az igazgatás tekintélyének megingatott consequentiái, olyan nehéz állapotokat teremtettek, hogy abból kievíckelni minden erőfeszítés mellett is már-már lehetetlenségnek létezett előttem. Az individuális befolyásolás minden eszközét elészedtem. A fegyőröket tanítottam, oktattam. A tisztviselőket buzdítottam és tevékenységre sarkallottam. Benne laktam úgy szólva az intézetben, tehát éjet napot összetéve és szorgos figyelemmel erőszakoltam, hogy minden jobban legyen, s csendesebb mederben folyhassanak a dolgok, mint addéigelő folytak.”³⁶

Illaván születik meg másodszülött fiúgyermeké, Török István (1873–1954), aki apjához hasonlóan komolynak mondható köz- és államszolgálati karriert futott be. Dr. Török István volt belügyminiszteri tanácsos, 1917–1918-ban pedig fiumei határrendőr-főkapitány. Házasságkötését a korabeli sajtó is közölte.³⁷ 1878-ban Illaván megszületik első leánygyermeké is, aki még csecsemőkorban meghal. Rá egy évre megszületik Irén (1879–1922) nevű lánya, akinek haláláról a budapesti sajtó színes gyászhiért közöl.³⁸

1880 tizedikétől ismét a váci fegyházban találjuk Törökfalvi Török Kálmánt, mint intézeti ellenőrt. Életének erre a szakaszára így emlékszik vissza: „Itt csak

34 TÖRÖK KÁLMÁN: *Emlékek és események a börtönéletből*. Kézirat. Munkács, 1900. 1-2. o.

35 1874–1880 között valamikor, pontosan meg nem határozható időpontban.

36 TÖRÖK KÁLMÁN: *Emlékek és események a börtönéletből*. Kézirat. Munkács, 1900. 27. o.

37 „Törökfalvi Török István dr. miniszteri tanácsos, kivándorlási biztos május 17-én házasságot kötött perlaki Perlaki Zénó domoszlói földbirtokos és néhai daróczi Daróczy Ida leányával, Irénnel. Az esküvő tanúi a menyasszony fivére, Perlaki Elemér, az egri érseki uradalom jószágkormányzója, valamint nemes Toperczer Ákos kereskedelemügyi miniszteri tanácsos voltak.” Lásd: Budapesti Hírlap, XLIV. évf. 96. szám. 1924. máj. 20. 6. o.

38 „Törökfalvi Török Irén munkácsi menekült, az új Szent János-kórházban hosszú szenvedés után, 43 éves korában meghalt. A farkasréti temetőben e hónap 9-én helyezték örök nyugalomra. Az elhunytban egy poétikus művészlélek és törhetetlen magyar érzésű honleány távozott az élők sorából, a kinek nyílt magyar szíve állandó szálka volt a csehek szemében. Széleskörű rokonság és ezek között testvérbátyja, Török István dr. miniszteri tanácsos, volt fiumei főkapitány és sok barátja gyászolja.” Lásd: Budapesti Hírlap, XLII. évf. 232. szám. 1922. okt. 11. 5. o.

azt jegyzem meg, hogy szintén ezt az áthelyezést sem nem kerestem, sem nem kértem, az édesanyám halála által megzavart lelki hangulattal, nem is vágyakozással, s egészséggel sem jó kedvemből mentem ellenőri állásomat a váci országos fegyintézetnél elfoglalni. Ezt azért tartom szükségesnek megemlíteni, s erre az időpontra részletesen megemlékezni, mert reám való nézve az volt a kálvária járás kezdete.”³⁹

„Egy pár évi, mondhatni értéknélküli küzdelem és vajúadás után, sikerült magamat a lipótvári országos fegyintézethez, hivatalból áthelyeztetni. A lelki önzés motívumát, ott hagytam Vácon, és sorsom tovább fejlődését megkísérinteni Lipótvárra jöttem. Szabó József lipótvári igazgatóhoz, gyermekkori pajtáskodás, régi barátság kötött, tehát mondhatni, hogy szívesen fogadott. Együtt érző bajtársakként üdvözöltük egymást.”⁴⁰ Egy másik munkájában – ha röviden is – de kitér a problémák „örökös gyökerére”: „Egy nagyobb szabású reform ideától a pénzügyi viszonyokra való folyamatos hivatkozással olyan messze estünk, hogy valóban évtizedek múlva se lehetett reménykedni, még csak az utasításokba inaugurált progressivitásnak megvalósításában sem.”⁴¹

1884 nyarán már Szegeden van, a befejezés előtt álló Csillagbörtön igazgatójaként.⁴² Írásait tanulmányozva megállapítható, hogy az első kerületi börtön igazgatói éveire, az ott szerzett tapasztalatokra, életének talán legfontosabb szakaszára mint mérőföldkőre tekint vissza.

„A börtönigazgató áthelyezése. Őszinte sajnálattal értesültünk, hogy Török Kálmán, a szegedi ker. börtön kitűnő igazgatója Szegedről távozik. A munkácsi kir. fegyintézet igazgatójává nevezte ki az igazságügyminiszter s ezen kinevezés folytán kénytelen már a napokban távozni városunkból, melynek közéletében elismerésre méltó tevékenységet fejtett ki. Török Kálmán igazgatása alatt, mint az hirneves szakférfiak is elismerték, a szegedi kerületi börtön a mintaszerűség emelkedett. Helyébe, mint értesülünk, a munkácsi fegyház eddigi igazgatóját helyezte át Szegedre az igazságügyminiszter.”⁴³ – adta hírül a szegedi sajtó a Szegedi Napló hasábjain. Néhány nappal később olvashatjuk a napi sajtóban, hogy „Török Kálmán, a kerület börtön igazgatójának áthelyezését tudató miniszteri rendelet a börtön házi tanácsának mai ülésén jelentetett be.”⁴⁴

Törökfalvi Török Kálmán Szegedről 1888. december 17-én érkezett a felvidéki Munkácsra. Erről így vall „A börtönügy 30 éves korszakából történelmi emlékek 1867-től 1897-ig” című munkájában: „A mint jövődő lakhelyemet a munkácsi várban, 90 méter magasságban a tenger színe felett elfoglaltam, s egy borzalmasan hideg téli napon családommal együtt, mondhatni egy időre a világtól, az emberek társaságától kiközösítve hivatalomat átvettem.”⁴⁵

39 TÖRÖK KÁLMÁN: *Emlékek és események a börtönéletből*. Kézirat. Munkács, 1900. 31. o.

40 Uo. 31. o. – További életrajzi adatok hiányában egyelőre pontosan nem tudjuk rögzíteni azt, hogy a váci fegyintézeti ellenőri pályafutása meddig tartott, és hogy melyik évben foglalta el új szolgálati helyét és munkakörét Lipótváron.

41 TÖRÖK KÁLMÁN: *A magyar börtönügy 30 éves korszakából történelmi emlékek 1867-től 1897-ig*. Nyomott Grünstein Mór Könyvnyomdájában, Munkács, 1900. 13. o.

42 Szegeden töltött éveinek rövid ismertetését lásd alább.

43 Szegedi Napló, 1888. november 3. 6. o.

44 Szegedi Napló, 1888. november 6. 3–4. o.

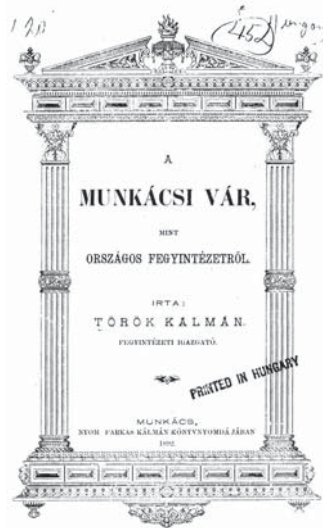
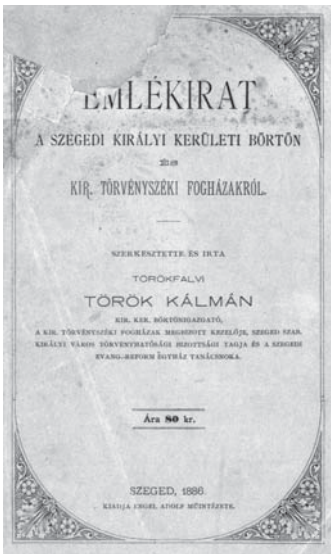
45 TÖRÖK KÁLMÁN: *A magyar börtönügy 30 éves korszakából történelmi emlékek 1867-től 1897-ig*. Nyomott Grünstein Mór Könyvnyomdája, Munkács, 1900. 27. o.

Közel tízéves ottani börtönigazgatói munkálkodása alatt a munkácsi várat folyamatosan újíttotta fel, és teremtette meg a humánusabb fogvatartási körülményeket.

Törökfalvi Török Kálmán a munkácsi Királyi Országos Fegyintézet megszűnésekor, annak bezárásával ment nyugdíjba, 1897-ben, Munkácson hunyt el 1919. január 26-án.⁴⁶

Terjedelmi korlátok miatt nem áll módunkban részletesen ismertetni és elemezni Törökfalvi Török Kálmán műveit, az alábbiakban csupán azokra a fontosabb momentumokra hívjuk fel az olvasó figyelmét, melyek az ő munkásságát a kortársak munkáival együtt szemlélve egyedivé teszik azokat. Nyomatásban három könyve jelent meg, az „Emlékirat a szegedi királyi kerületi börtön és kir. törvényszéki fogházakról”, „A munkácsi vár, mint országos fegyintézetről” és a „A magyar börtönügy 30 éves korszakából történelmi emlékek 1867-től 1897-ig” című könyvei. Fontos kiemelni azt, hogy a szegedi Királyi Kerületi Börtönről, illetve a munkácsi Országos Fegyintézetéről szóló munkái máig hiánypótló munkáknak tekinthetők. A szegedi intézetről szóló munkájának értékét mindenekelőtt az adja, hogy annak első éves működését foglalja össze, a munkácsi Országos Fegyintézetéről szóló könyve pedig máig az egyetlen, melyet az ott működött országos fegyintézetéről írtak. Ez utóbbi könyvével kapcsolatosan írja, hogy „ön költségemen »A Munkácsi vár, mint fegyintézet« című munkámat, nyomatásban eléggé vakmerő voltam kibocsátani”.⁴⁷

46 MEGYERY ISTVÁN: *A magyar börtönügy és az országos letartóztatási intézetek*. Közzéteszi a Magyar Kir[á]lyi Igazságügyi Ministerium. Franklin, Budapest, 1905. 513. o.; *Igazságügyi Közlöny*, VI. 9. sz. 1897. 440. o.

47 TÖRÖK KÁLMÁN: *A munkácsi vár, mint országos fegyintézetéről*. Nyomatott Farkas Kálmán Könyvnyomdájában, Munkács, 1892. 29. o.

Első könyvének ismertetésekor érdemes lehet ismételtlen megjegyezni, hogy Törökfalvi Török Kálmán irányítása és szakmai útmutatása alapján „üzemelték be” a szegedi Királyi Kerületi Börtönt. A szerző az „Emlékirat a Szegedi Királyi Kerületi Börtön és Kir. törvényszéki fogházakról” című, közel százoldalas könyvében részletesen bemutatja az 1885. január 1-jétől működő intézmény tevékenységét. Az intézeti hagyomány úgy tartja, hogy az első befogadás az új kerületi börtönbe január 10-én volt, ezzel szemben adatok vannak arra vonatkozóan, hogy az első befogadásra korábban kerülhetett sor. A Szegedi Napló 1885. január 4-ei, vasárnap-i számában a következőket olvashatjuk: „A szegedi kerületi börtönigazgatóság újév napján vette át a Mars téri fogház és börtön épületeket a királyi ügyészségtől. Az átvétel idejétől kezdve a börtönigazgatóság feladata a felügyelet gyakorlása, a rabok élelmezése, szóval a fogház és börtönök kezelése.”⁴⁸ Ugyanezen az oldalon a negyedik hasámban „Aki a királyi ügyészt is meg lopja” cím alatt egy olyan írást olvashatunk, mely alapján a főnti dátum már nem állja meg a helyét.

A könyv 18 fejezetre tagolva ismerteti az egyéves működés alatt összegyűlt tapasztalatokat a szegedi királyi kerületi börtön és királyi törvényszéki fogházak kezeléséről, a foglyok és rabok létszámforgalmáról, ismerteti a börtön épületeit, a magán és közös zárakát, külön fejezetben taglalja a rabok erkölcsi osztályozását, és külön fejezetben ír a magánfogság hatásáról, illetve az erkölcsi javítás sikeréről. Ezt követően felsorolja az intézet nevezetesebb eseményeit, többek között azt, hogy „1885. július 17-én Méltóságos dr. László Zsigmond m. kir. igazságügyminiszteri tanácsos ur a kir. kerületi börtön és kir. törvényszéki fogházak vizsgálatára véletlenül megjelent.”⁴⁹ Önálló fejezetben olvashatunk az intézetben eszközölt évközbéli átalakításokról, az iparüzletről, a foglyok és rabok élelmezéséről, az intézeti költségvetésről, az iskoláztatásról, a művelődési törekvésekről és a könyvtárról, önálló fejezet szól az elítéltek fegyelmi büntetésének tapasztalatairól, az elítéltek látogatófogadásáról és levelezéséről, külön megemlítve az intézetbe látogató civilek számát, valamint az intézet hivatalos ügyforgalmának számát is. A könyv egy hosszabb fejezetében olvashatunk az elítéltek egészségügyi állapotáról, valamint a börtönhivatalnokok és a börtönőrség személyi állományáról.

Úgy gondoljuk, hogy sikeres szegedi tevékenységéhez az is hozzájárulhatott, hogy olyan szakemberekkel vette körül magát, akiknek a felkészültsége, de leginkább az elhivatottsága eleve garanciája volt az eredményes munkavégzésnek. Példaként érdemes itt megemlíteni dr. Faragó Ödönnek, a Kerületi Börtön első orvosának szakmai munkásságát.⁵⁰ Faragó Ödön a szegedi Királyi Kerületi Börtön

48 Szegedi Napló, 1885. január 4. 3. o.

49 TÖRÖKFALVI TÖRÖK KÁLMÁN: *Emlékirat a szegedi királyi kerületi börtön és kir. törvényszéki fogházakról*. Engel, Szeged, 1886. 49. o.

50 Faragó Ödön szegedi börtönorvosi munkásságára vonatkozóan, a teljesség igénye nélkül, az alábbi szakirodalmat ajánljuk az olvasó figyelmébe: FARAGÓ ÖDÖN: *Jelentés a szegedi királyi kerületi börtön egészségi állapotáról az 1885-dik évről*. Orvosi Hetilap, 30. évf. 30. sz. 1886. júl. 25. 869–876. has.; FARAGÓ ÖDÖN: *A szegedi királyi kerületi börtön egészségi állapota 1886. évben*. Orvosi Hetilap, 31. évf. 29., 30. sz. 1887. júl. 17., 24. 957–958., 983–987. has.; FARAGÓ ÖDÖN: *A szegedi királyi kerületi börtön egészségi állapota 1887-ig évről*. Orvosi Hetilap, 32. évf. 39. sz. 1888. szept. 23. 1268–1272. has.; FARAGÓ ÖDÖN: *A szegedi királyi kerületi börtön egészségügyi állapota 1888-ban*. Orvosi Hetilap, 33. évf. 23. sz. 1889. jún. 9. 306–308. o.; FARAGÓ ÖDÖN: *Rabélelmezés a magyarországi fegyházakban, illetőleg kerü-*

tönbe szinte az egyetemi padból, rövid gyakorlat és huszárorvosi tevékenység után, 25 évesen került mint börtönorvos és mint közegészségügyi szakember, aki később szegedi városi tisztii főorvosként alkotott maradandót.⁵¹

Az intézet első igazgatója az elítéltek klasszifikációját – mai szóhasználattal élve: rezsimbe sorolását – is egyedi módon oldotta meg, tehát nem véletlenül alakult a hosszú évtizedek során úgy, hogy a jelenlegi fegyházkörleten, mely kezdetektől fogva a Csillag épülettömbben működött, a „C” utca kifejezés ma is használatban van. A Csillag épület „C” utcájában találhatóak ugyanis azok a kis zárkák, ahol korábban a „rovott” magaviseletű elítélteket helyeztette el az igazgató, miközben kidolgozta a Királyi Kerületi Börtön erkölcsi értékelő rendszerét.⁵²

1885-ben a szegedi Királyi Kerületi Börtönben a fogvatartottak „*erkölcsi osztályozása*” alkalmazása során a jól láthatóság és áttekinthetőség kedvéért bádogból készült jelvényeket viseltek az elítéltek az alábbiak szerint. Az egyik differenciálási szempont az életkor volt: *A* betűvel jelölték a 30 év alatti fiatal elítélteket, akiket a többi elítélttől külön körleten helyeztek el. *B* betűvel jelezték a 30 évnél idősebbeket, illetve *C* betűvel jelezték a visszaesőket. Ugyanígy a felső öltözéken látható volt az illető egyén „*erkölcsi állapotának*” jelzése is: *Az A és B* fedhetetlen volt, ugyanezek a betűk elfektetve jelezték a „*rovott múltat*”, továbbá ugyanezek a betűk a fejük tetejére állítva jelezték a „*rossz viseletet*”. A visszaesőket nem jelölték külön, hiszen mindegyikük csak a *C* betűt viselte a ruházatán. A gyakorlatban nem zárták ki, hogy a visszaesők is „*javulásuk biztos jelei után erkölcsi osztályzatba ne jussanak*”. Az erkölcsi osztályzatot negyedévenként rendszeresen felülvizsgálták, az arra okot adó körülmény következtében előléptetés vagy lefokozás történhetett. Megemlítendő még, hogy külön osztályzatuk volt azoknak az elítélteknek, akik bizalmi állásra, vagy föltételes szabadon bocsátásra, vagyis kedvezményére érdemesekké váltak. A bizalmi állásra méltóak a jelek fölött vörös szalagot, míg a föltételes szabadon bocsátásra érdemesek zöld szalagot viseltek. Szabadulás előtt közös zárkában helyezték el a jó magaviseletű rabokat, akik kérhették a feltételes szabadságra bocsátást is.

Törökfalvi Török Kálmán „*Emlékirat a Szegedi Királyi Kerületi Börtön és Kir. törvényszéki fogházakról*” című könyve a szegedi Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtárban (a Somogyi Károly Emlékkönyvtárban) helyben olvasás formájában hozzáférhető. A Szegedi Fegyház és Börtön kérésére a könyvtár digitalizálta a könyvet, mely a bortonugy.hu szakmai portálon elérhető.

A munkácsi fegyintézetéről szóló második könyve máig az egyetlen olyan mű, mely a még működő országos fegyintézetet mutatja be. E hiánypótló munkát a magyarországi közkönyvtárakban nem találtuk meg.⁵³ A szóban forgó könyv di-

leti börtönökben. *Orvosi Hetilap*. 31. évf. 12., 13. sz. 1887. márc. 20., 27. 373–375., 401–404. o.; FARAGÓ ÖDÖN: *A rab-élelmezés. Orvosi Hetilap*, 32. évf. 46. sz. 1888. nov. 11. 1481–1485. has.

51 Életpályáját részletesen lásd: NAGY ISTVÁN (Szerk.): *A Csillagbörtön 130 éve a köz szolgálatában*. Szegedi Fegyház és Börtön, Szeged, 2015. 195–196. o.

52 TÖRÖKFALVI TÖRÖK KÁLMÁN: *Emlékirat a szegedi királyi kerületi börtön és kir. törvényszéki fogházakról*. Engel, Szeged, 1886. 43–44. o.

53 A könyvet két éven át kerestettük a könyvtárközi levelező lista segítségével, de nem jártunk eredménnyel. Az OSZK első lépésben a Könyvek Központi Katalógusában kutatta a könyvet, majd az elérhető adatbázisok mindegyikében (HUNKAT, KÖZTÉKA, MOKKA, ODR, a Könyvtárportálon, az Arcanum könyvészeti adatbázisában, a THECA, SZIRÉN és SZIKLA adatbázisokban), de a

gitális másolatát többszöri utánajárás és levelezés után a Harvard Egyetem jogi szakkönyvtára (Harvard University Law Library) bocsátotta rendelkezésünkre. Jó hír a büntetés- és börtöntörténet iránt érdeklődő szakmai közönség számára, hogy e hiánypótló és a maga nemében egyedülálló könyvet most már az olvasók a bortonugy.hu szakmai honlapról közvetlenül is elérhetnek.⁵⁴

A korabeli börtönügyi szakirodalomban nyomát találjuk annak, hogy Törökfalvi e könyve közkezen forgott, hiszen több szerző is idéz belőle. Érdeemes itt megemlíteni Megyery István közlését a könyv kapcsán, amikor a munkácsi fegyintézet tárgyalásakor említést tesz Törökfalvi Török Kálmánról: „Az intézet utolsó igazgatója Török Kálmán volt, a kinek a fegyintézet 1856–1897. évi korszakáról szerkesztett, az igazságügyminisztérium irattárában 38.009/1907. sz. alatt elhelyezett »Történelmi emlékirata« börtönügyünknek egyik becses anyaga.”⁵⁵

Törökfalvi Török Kálmán harmadik könyve – ahogyan a szerző erre a címben is utal – visszaemlékezés arra a harminc évre, amit a szerző az ország méltán híres fegyintézeteiben, előbb mint beosztott hivatalnok, később a ranglétrán emelkedve megbízott fegyintézeti, majd pedig felelős intézetigazgatóként töltött el. Ez a munkája kötelező olvasmány kellene, hogy legyen azok számára, akik a jövőjüket, szakmai karrierjüket a börtönök zárt, sokszor túlmisztifikált világában képzelik el. Ebből a könyvből, „füzetkéből” világosan kiderül, hogy a büntetések végrehajtása, szakmai irányítása régen is a mindenkori politikai akaratnak alárendelt, felülről irányított, szigorúan hierarchikus szervezeti keretek között működött.

A fentiek alátámasztása végett álljon itt egy idézet a könyvből: „A személyi ügyek kérdése tehát olyan irányban nyert Horvát Boldizsár igazságügyminisztersége alatt megoldást, hogy az országos fegyintézetek igazgatóinak kinevezésénél tekintetbe vétetett a haza bölcsének Deák Ferencz 48-ban volt magyar felelős igazságügyminiszternek az az óhajta, miszerint az új aera kezdetén jöjjenek tekintetbe azon egyének, akik mint katonák 1848-ban a magyar szabadságharcz alatt a hazának hasznos szoltálatokat tettek. – Csillagh és Tauffernek tehát, mint közvetlenül a fegyintézetek szervezésével megbízott kormány közegeknek oly kritikus szemponttal kellett szemben állaniok, amelyet befolyásukkal megváltoztatni, a jogász körök aspiratioival meg egyezőleg, abban az időtájban teljes lehetetlenség volt. Még a Czóbel Pál áthelyezése folytán üresedésbe jutott szamos-ujvari országos fegyintézethez is egy volt 48-as honvéd, Boér János neveztetett ki igazgatónak.”⁵⁶

keresések nem vezettek eredményre. Ezt követően került sor a külföldi adatbázisok vizsgálatára, mely rövid időn belül sikert hozott.

54 A bortonugy.hu magyar börtönügyi szakmai portált a győri Összefogás a Börtönügyért Egyesület (ÖBE) működteti és tartja karban. Az ÖBE honlapján a „Börtönügyi irodalom” címszó alatt a büntetés-végrehajtással behatóbban foglalkozni szándékozók találhatnak ma már klasszikusnak számító írásokat.

55 MEGYERY ISTVÁN: *A magyar börtönügy és az országos letartóztatási intézetek*. Közzéteszi a Magyar Kir[ályi] Igazságügyi Ministerium. Franklin, Budapest, 1905. 513. o. – Megyery István munkásságára vonatkozóan lásd: ESTÓK JÓZSEF: *A magyar börtönügy arcképcsarnoka. Megyery István (1859–1931)*. Börtönügyi Szemle, 2012. 3. 103–110. o.

56 TÖRÖK KÁLMÁN: *A magyar börtönügy 30 éves korszakából történelmi emlékek 1867-től 1897-ig*. Nyomatott Grünstein Mór Könyvnyomdájában, Munkács, 1900. 11. o.

Törökfalvi Török Kálmán rendületlenül hitt abban, hogy eredményes „javítási munkát” csak megfelelő feltételek mellett lehet végezni. Szakmai meggyőződését minduntalan kifejezésre juttatta: „a Csillagbörtönben a magánzárkák száma kevés ahhoz, hogy a progressív rendszer keresztülvehető legyen” – jegyzi meg emlékirataiban. „Hiszen mi, akik Taufferrel egy korban éltünk, mindnyájan igen jól tudjuk, hogy a Csemegi által szerkesztett új büntető törvénykönyvünkben a büntető rendszerre vonatkozó rész és indokolás csaknem egészen a Tauffer tollából eredt, az ő eszméje volt, s a büntető rendszer megválasztásában, Csemegi előtt, az ő véleménye döntött.”⁵⁷ „A progrémisztivitas elvein alapuló irhoni börtön rendszert Tauffer ismertette meg velünk először; és a mikor még senkinek, neki már az volt az ideálja, ahhoz alkalmazkodott, hogy ezt a börtönrendszert lehetséges elfogadni, és hazánk viszonyaira alkalmazni is.”⁵⁸

Negyedik munkája kéziratban maradt az örökösére, Munkácson keltezett, melynek írását 1900-ban kezdte el. Ez a kézirat tartalmát tekintve első olvasatra hasonlít a szintén ebben az évben megjelent „A magyar börtönügy 30 éves korszakából történelmi emlékek 1867-től 1897-ig” című könyvére, ellenben tüzetesebben megvizsgálva azt, egészen más következtetésre juthatunk.

A kézirat szókimondóan őszinte, a magyar börtönügy hőskorának kudarcait és buktatóit tüzetesen feltáró, bensőséges hangnemű visszaemlékezés életpályájára. Ebben a munkájában lépten-nyomon felelevenedik Tauffer Emil alakja, a megkérdőjelezhetetlen szakmai tekintély, a szerző kortársa, aki egyszersmind sógora is, a fiatalon elhunyt, nemzetközi elismertségnek örvendő tudós, aki egyes vélemények szerint inkább a külföldet választotta, minthogy elveivel össze nem egyeztethető szélmalomharcot folytasson a magyar politikai elittel és pályatársaival a börtönügy megrekedni látszó reformtörekvései miatt.⁵⁹ A vázolt probléma kapcsán különösen élesen fogalmaz a Jogi Szemle az 1891. évi 18. számában, amikor Tauffer Emil halálhírét közli: „Tauffer Emilben a hazai börtönügy legkiválóbb művelőjét vesztette el. Egész életét ezen munkakörnek szentelte és kiváló tulajdonságait iparkodtak is értékesíteni – Horvátországban (Lepoglava) és Boszniaiban (Zenica), hol mintaszerű fegyházakat rendezett be. Magyarország – úgy látszik – nem szorult Tauffer tehetségére és azért engedte át a szomszédoknak méltánylás végett. Boldog ország, mely annyira bővelkedik tehetségekben, hogy másoknak is juttathat belőlük!”⁶⁰

Tauffer korai halála minden bizonnyal mélyen megrendíthette Törökfalvi Török Kálmánt. Évekkel később írt könyvében ekként emlékezik meg sógoráról: „A lipótvári országos fegyintézet, a horvátországi lepoglavai, és a boszniai, zenicai fegyintézetek volt igazgatója, a csak 46 évet élt Tauffer Emil, a vaskorona rend III-ad osztályu, és

57 Uo. 4. o.

58 Uo. 14. o.

59 Lásd különösen Tauffer Emil nekrológiát a Jogtudományi Közlönyben: „Tauffer Emil neve nemcsak hazánkban volt ismeretes, hanem – és talán még inkább, mint nálunk – a külföldön is. Tekintélye az utolsó évek börtönügyi kongressusain ép úgy latba esett, mint egy Beltrani Scaliá-é vagy Prins-é. (...) Midőn e munkás és sokat hányatott férfi működését áttekintjük, ujalag sajnáljuk, hogy őt a magyar börtönügy szolgálatában meg nem tartották. Tauffer irodalmilag is sokat működött. Külföldi folyóiratokban és a börtönügyi kongressusok munkálataiban gyakran találkozunk nevével. A magyar kormány is többször – legutóbb a szegedi kerületi börtön építésénél – kikérte véleményét.” Vö. Jogtudományi Közlöny, XXVI. évf. 18. sz. 1891. május 1. 137. o. 60 Jogi Szemle, IV. kötet, 18. szám. 1891. április 30. 609. o.

szerb Takova rendekkel díszített lovag, élete és munkássága java korában és mindnyájunkra nézve fájdalom, oly korán hunyt el, hogy róla még friss emlékezetből mondhatjuk el, amiért küzdött, tett és ereje megtörten is fáradozott.”⁶¹

Egy perzig sem szabad azt hinnünk, hogy Tauffert túl idealizálta volna: „Tauffer ugyan nem volt elfogult humanista a rakoncátlankodni megszokott bűnösökkel szemben, de mivel annak látszott, és szelídséggel teljes modorából következtetni lehetett, hogy az a jó lélekkel mindenkit oktatni szerető ifjú, nemcsak valja, de hiszi is a mit hirdetni kell; tehát úgy tekintették, mintegy váratlan messiást, aki a rabi élet eldorádójának feltétel nélkül híve és hirdetője is.”⁶²

Később, visszaemlékezéseiben keserűen jegyzi meg, hogy gyakorlatilag a kortársai sem Tauffert, sem azokat nem értették meg, akik hittek az új börtönügyi megteremtésében. „Nem bíztak a magyar alkotmány tartós erejében, de még annak ideig-óráig való hatalmában sem. Nyitránszky, egy nyugalomba vonult cs. és kir. vizsgálóbíróval ismerkedtem meg azon időtáiban, éppen Tauffer révén Vácon. Ez az ember, akiről Tauffer úgy emlékezett meg, mint a szigor és kérlelhetetlenség mintaképéről, sokszor összeráncolt homlokkal fogadott házájánál. »Nem fogtok semmire menni édes öcsém. A ti idealismusotok nem ebbe a világba és nem Magyarországra való. A milyen korán levettétek a magyar zsi-ványokról a bilincset, ti meg fogjátok látni, hogy ez a humanismus megbosszulja magát.«”⁶³

A kézirat ékes bizonyítéka annak, hogy nyugdíjas éveiben is olvasta a börtönügyi szakirodalmat, hiszen több helyen idéz olyan munkákból, melyeket aktív, felelős börtöntisztviselő korában forgathatott. „A szellemi és anyagi vezetés, az igazgatók felelősségének megkettőzésével járt, és ez a kettős teher oly rohamosan nehezedett az igazgatókra, hogy gyakorlati téren a közreműködő egyének tájékozatlansága és gyengesége miatt, az erkölcsi és szellemi vezetésre, amint Dr. Kelemen Mór curiai bíró a „Magyar Jogászegyleti Értekezések IV. kötet 1889 évi 7 füzetének, 10-ik lapján egész találóan írja, kevesebb gond lett fordítható, mint az anyagi és gazdasági vezetés szakszerű követelményeire.”⁶⁴

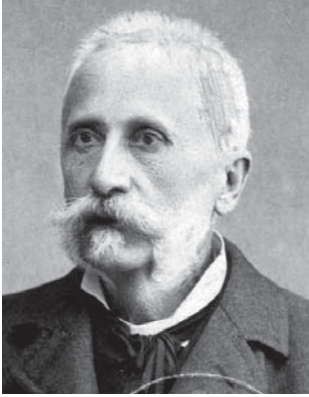
Egy másik helyen pedig: „Dr. Staub Móricz »Börtönügyi hivatalnokoknak szellemi kiképzéséről« írta „Magyar jogászegyleti Értekezése” 1891 VII kötet 6 füzet, a börtönt pedagógiai intézetnek tekinti. Azt írja a 5-ik lapon, hogy „A szabadságvesztés büntetésnek végrehajtására szolgáló intézet minden egyes tisztségviselőjének a főnöktől kezdve az utolsó felügyelőig, kell hogy a fogház a feladata szem előtt lebegjen.” Nagy súlyt fektet ez a jeles értekezés, a felügyelő személyzet fontossága és befolyásának jelentőségére. Hát ez igaz. Nem habozom tehát is kimondani, hogy mivel a magyar börtönügyi szolgálatban a szellemi igazgatás, az anyagi kezelés gondjaival, kezdettől fogva mind ezideig egy emberre felelős kötelezettség mellett, az igazgatóra nehezedett, a megfelelő sikertelen küzdelemnek, az volt egyik leírhatatlanul szomorú következménye. Nagy gond lett fordítva mindenütt, az üzletezés busás eredményeinek biztosítására tagadhatatlanul, de élénk megfigyelő tehetségemet nem kerülte el sehol ez a gyarló állapot, hogy a felügyelő személyzet, minden

61 TÖRÖK KÁLMÁN: A magyar börtönügy 30 éves korszakából történelmi emlékek 1867-től 1897-ig. Nyomtatott Grünstein Mór Könyvnyomdájában, Munkács, 1900. 14. o.

62 Uo. 9. o.

63 Uo.: 9. o.

64 12. o.

*rá fordíthatott gond és figyelem daczára, gyarló szellemi haladást biztosított.*⁶⁵

Törökfalvi Török Kálmánról szóló írásunkat, életpályájának és munkásságának rövid méltatását legtalálékosabban a kéziratos munkájához írt bevezető gondolatával tudjuk méltó módon összefoglalni: *„Régi tanárim, a Kolozsvári ev. ref. Collegium egykori professzorainak erkölcsé hatott rám. Nem jutalomért, nem pénzért dolgoztam. Nem is a dicsőséget kerestem abban, hogy sok munkát végeztem el, hanem dolgoztam, a – becsületért.*⁶⁶

A Szegedi Fegyház és Börtönben a 2015. június 12-én megtartott központi ünnepség során, amikor a meghívott vendégek az intézet 130 éves fennállásáról emlékeztek meg, a kerek évforduló alkalmával Tasnádi László, a Belügyminisztérium rendészeti államtitkára, valamint Csóti András, bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka jelenlétében felavatták a parancsnoki épületben a Törökfalvi Török Kálmánról elnevezett intézeti tanácsstermet. Ugyanekkor került sor a nevét viselő teremben annak az olajfestménynek a leleplezésére is, mely a Csillagbörtön első igazgatójáról készült, és amit egy, a Szegedi Fegyház és Börtönben büntetését töltő elítélt festett meg.

Felhasznált irodalom

- A szegedi kerületi börtön rabipara. Délvidéki Közigazgatás, 1. évf. 35. sz. 1911. dec. 16. 6. o.
- BÓDINÉ BELIZNAI KINGA – MEZEY BARNA (Szerk.): *A magyar börtönügy kutatásának alapjai.* ELTE Állam- és Jogtudományi Kara, Budapest, 2000. (Jogtörténeti Értekezések 20.)
- ESTÓK JÓZSEF: *A magyar börtönügy arcképcsarnoka. Megyery István (1859-1931).* Börtönügyi Szemle, 2012. 3. 103–110. o.
- FARAGÓ ÖDÖN: *Jelentés a szegedi királyi kerületi börtön egészségi állapotáról az 1885-dik évről.* Orvosi Hetilap, 30. évf. 30. sz. 1886. júl. 25. 869–876. has.
- FARAGÓ ÖDÖN: *A szegedi királyi kerületi börtön egészségi állapota 1886. évben.* Orvosi Hetilap, 31. évf. 29., 30. sz. 1887. júl. 17., 24. 957–958., 983–987. has.
- FARAGÓ ÖDÖN: *A szegedi királyi kerületi börtön egészségi állapota 1887-ig évről.* Orvosi Hetilap, 32. évf. 39. sz. 1888. szept. 23. 1268–1272. has.
- FARAGÓ ÖDÖN: *A szegedi királyi kerületi börtön egészségügyi állapota 1888-ban.* Orvosi Hetilap, 33. évf. 23. sz. 1889. jún. 9. 306–308. o.;
- FARAGÓ ÖDÖN: *Rabélelmezés a magyarországi fegyházakban, illetőleg kerületi börtönökben.* Orvosi Hetilap, 31. évf. 12., 13. sz. 1887. márc. 20., 27. 373–375., 401–404. o.;
- FARAGÓ ÖDÖN: *A rab-élelmezés.* Orvosi Hetilap, 32. évf. 46. sz. 1888. nov. 11. 1481–1485. has.

65 TÖRÖK KÁLMÁN: *Emlékek és események a börtönéletből.* Kézirat, Munkács, 1900. 15. o.

66 TÖRÖK KÁLMÁN: *Emlékek és események a börtönéletből.* Kézirat, Munkács, 1900. 12. o.

Magyar Királyi Csendőrségi Zsebkönyv. Budapest, 1889.

MEGYERY ISTVÁN: *A magyar börtönügy és az országos letartóztatási intézetek.* Közzéteszi a Magyar Kir[ályi] Igazságügyi Ministerium. Franklin, Budapest, 1905.

MEZEY BARNA: *Az elítéltek osztályozása a 19. század utolsó harmadában.* Börtönügyi Szemle, 2004. 3. 1-10. o.

NAGY ISTVÁN (Szerk.): *A Csillagbörtön 130 éve a köz szolgálatában.* Szegedi Fegyház és Börtön, Szeged, 2015.

NAGY IVÁN: *Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal.* Ráth Mór, Pest, 1865.

OLÁH MIKLÓS: *Egy korai klasszifikációs kísérlet a Szegedi Királyi Kerületi Börtönben.* Börtönügyi Szemle, 2004. 3. 41-46. o.

PÁLMAY JÓZSEF: *Marostorda vármegye nemes családjai.* Adi Árpád Könyvnyomda Tulajdonos, Marosvásárhelyen, 1904.

TÖRÖK ISTVÁN: *A törökfalvi Török család eredete. Törökfalv rejtélye.* Kézirat. Sárospatak. é. n.

TÖRÖK KÁLMÁN: *A munkácsi vár, mint országos fegyintézetről.* Nyomatott Farkas Kálmán Könyvnyomdájában, Munkács, 1892.

TÖRÖK KÁLMÁN: *A magyar börtönügy 30 éves korszakából történelmi emlékek 1867-től 1897-ig.* Nyomatott Grünstein Mór Könyvnyomdájában, Munkács, 1900.

TÖRÖK KÁLMÁN: *Emlékek és események a börtönéletből.* Kézirat. Munkács, 1900.

TÖRÖK MIKLÓS: *A törökfalvi Török család nemzedékrendje 1978 végéig.* Kézirat. Budapest, 1978.

TÖRÖKFALVI TÖRÖK KÁLMÁN: *Emlékirat a szegedi királyi kerületi börtön és kir[ályi] törvényszéki fogházakról.* Engel Adolf Műintézete, Szeged, 1886.